

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	095
Жинақтағы беттері	444-448
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 347.157.1:618.2
Секция	Секция IV. II Адам құқығын қорғау – құқықтық және әділ мемлекет құрудың кепілі/ / Защита прав человека – залог создания правового и справедливого государства
Автор(лар)	Жақсылық Мөлдір
Мәртебесі	Студент
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі, з.ғ.к., профессор Шаяхметова Ж.Б.
Мақала атауы	ЖАСЫ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЗ БАЛАЛАРДЫҢ ЕРТЕ ЖҮКТІЛІГІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

ЖАСЫ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН ҚЫЗ БАЛАЛАРДЫҢ ЕРТЕ ЖҮКТІЛІГІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жақсылық Мөлдір

zzanar94@gmail.com

"Құқық қорғау қызметі" ББ 3 курс студенті

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, з.ғ.к., профессор Шаяхметова Ж.Б.

Жүктілік - әйел үшін физикалық және психологиялық тұрғыдан өте қиын процесс. Дені сау баланы көтеріп, дүниеге әкелу және өзіңізге зиян тигізбеу үшін дене толық қалыптасуы керек. Және бұл 18 жасқа дейін болмайды. Осы сәтке дейін тек психоэмоционалды жетілмегендік ғана емес, сонымен қатар жыныс жолдарының дайын еместігі байқалады. Қыз баланың бойына жетіп, дені сау баланы дүниеге әкелу үшін сүйек пен бұлшықет массасы жеткілікті болуы керек.

Қазіргі уақытта жасөспірімдер арасындағы ерте жүктіліктің алдын алу мәселесі өзекті болып отыр. Бұл мәселе ата-аналарға, қоғамға және, әрине, денсаулық сақтау жүйесіне тікелей қатысты кешенді мәселе болып табылады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) мәліметтеріне сәйкес, жасөспірімдердің жүктілігі, оның үзілуі және босану жағдайлары ана мен бала өлімінің негізгі себептерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар, жасөспірім кезіндегі жүктілік білім алуға кедергі келтіріп, әлеуметтік оқшаулануға алып келеді, сондай-ақ денсаулыққа айтарлықтай қауіп төндіреді.

Медициналық тұрғыдан алғанда, егер жүктілік 19 жасқа толмаған қызда орын алса, ол ерте жүктілік болып саналады. Ең жиі кездесетін жас аралығы – 15-17 жас. Дәрігерлердің пікірінше, тек 18 жасқа қарай қыз баланың ағзасы толық қалыптасып, жүктілік пен босану процесіне физиологиялық тұрғыдан дайын болады. Осыған байланысты, ерте жүктілік пен босану ананың да, нәрестенің де денсаулығы үшін елеулі қауіп төндіреді. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, жасөспірімдер арасындағы жүктіліктің 70%-ы түсікпен аяқталады, тағы 15%-ы жүктіліктің өздігінен үзілуімен байланысты. Тек 15%-ға жуық қыздар ғана жүктілікті сәтті аяқтап, сау баланы дүниеге әкеле алады.

Қазақстанда жасөспірімдер арасындағы жүктілік көрсеткіші де алаңдаушылық тудыруда. Елдегі жастардың 70%-ы 15 жасқа дейінгі кезеңде алғашқы жыныстық қатынасқа түседі деген мәлімет бар. Статистикалық деректер бойынша, әрбір 1000 анаға шаққанда кәмелетке толмаған аналардың үлесі 7,9 адамды құрайды, ал жасөспірімдер арасындағы 1000 қыздың үштен бір бөлігі жасанды түсік жасатады.

Жамбыл облысы бойынша жүргізілген статистикалық талдау нәтижелері әйелдер санының жалпы 592 049 адамды немесе облыс халқының 50,05%-ын құрайтынын көрсетеді. Оның ішінде 15-49 жас аралығындағы бала тууға қабілетті әйелдер саны 261 830 адамды (44%) құрайды, ал 14 жасқа дейінгілердің үлесі 181 879 адамды немесе әйелдер санының 30,7%-ын құрайды.

«Жүкті әйелдерді және бала туу жасындағы әйелдерді тіркеу» ақпараттық жүйесінің мәліметтері бойынша, 2023 жылдың алғашқы алты айында кәмелетке толмағандар арасында екі жасанды түсік жағдайы тіркелген, бұл 2022 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда екі есе аз (төрт жағдай). 2023 жылдың алғашқы жартыжылдығында 18 жасқа дейінгі 66 жасөспірім қыз босанған, бұл 2022 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда (75 босану жағдайы) 12%-ға төмен. Төмендеу негізінен 17 жастағы жасөспірімдер арасында байқалғанымен, 15-16 жас аралығындағы қыздар арасындағы босану санының артуы тіркелген. Сонымен қатар, 16 жасында жасанды түсік жасату жағдайлары кездесуде. Бірінші жартыжылдық қорытындысы бойынша жүктілігі тіркелген жасөспірімдердің саны 113-ке жеткен.

Сарапшылардың пікірінше, мәселенің салдарымен күрескеннен гөрі оның алдын алу

әлдеқайда тиімді. Жасөспірімдердің денсаулығын сақтау үшін ең алдымен оларды ақпараттандыру маңызды. Дегенмен, жыныстық тәрбие бойынша қажетті ақпарат көшеден емес, арнайы дайындалған білім беру бағдарламалары арқылы берілуі керек. Жасөспірімдердің жыныстық тәрбиесі ең алдымен ата-аналардың баламен сенімді қарым-қатынас орната білуіне, оны тыңдап, түсіне алуына байланысты. Осыған орай, ата-аналар жасөспірімдермен контрацепция және жыныстық қатынастың ықтимал салдары туралы ашық диалог жүргізуден қашпауға тиіс.

Жасөспірімнің жеке өміріндегі өзгерістерден хабардар болу және қажет болған жағдайда оған даналық кеңес беру немесе моральдық қолдау көрсету үшін ата-аналар баламен достық қарым-қатынас орнатуға барынша тырысқаны жөн.

ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің мәліметтеріне сәйкес, 2024 жылдың алғашқы алты айында 15-17 жас аралығындағы 1166 қыз бала босанған, тағы 174 қыз жасанды түсік жасатқан, оның ішінде бес жасөспірім 14 жасқа да толмаған. Бұл кезеңде ел бойынша 1000-нан астам ерте жүктілік жағдайы тіркелген. 170 жағдайда жасөспірім қыздар жүктілікті аяқтап, босану процесінен өткен. Алайда барлық жасөспірімдер жыныстық қатынасқа өз еркімен түскен жоқ. Ерте жүктіліктің айтарлықтай бөлігі сексуалдық зорлық-зомбылық салдарынан орын алған.

2024 жылдың 27 қыркүйегінде өткен Қазақстандағы жыныстық тәрбиенің жеткіліксіздігі мәселелеріне арналған республикалық форум барысында акушер-гинеколог Айжан Төреханова жасөспірімдер арасындағы ерте жүктіліктің өзекті мәселелерін көтерді. Ол бұл құбылысты тек медициналық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан да маңызды проблема ретінде қарастыру қажет екенін атап өтті, деп хабарлайды Zakon.kz.

Маманның айтуынша, қазіргі жастар ересектердің өмір салтын ерте жастан бастап ұстануға ұмтылады, бұл олардың жыныстық қатынасты ерте бастауына алып келеді. Алайда бұл үрдіс контрацепция құралдары мен жүктіліктің алдын алу әдістері туралы білімнің төмен деңгейімен қатар жүріп отыр. Статистикалық деректерге сүйенсек, Қазақстанда жастардың шамамен 70%-ы алғашқы жыныстық қатынасқа 15 жасқа дейін түседі. Алайда отбасында және білім беру орындарында жыныстық тәрбие берілмегендіктен, сондай-ақ жүктілікке қатысты қажетті ақпараттың жеткіліксіздігінен жасөспірім қыздар жүктіліктің бар екенін кеш анықтайды.

Сонымен қатар, көптеген қыздар ата-анасы мен қоғам тарапынан айыпталудан қорқып, өз мәселесін ешкіммен бөліспей, жалғыз қалады. Айжан Төреханова келтірген ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің ресми мәліметтеріне сәйкес, 2023 жылы елімізде 18 жасқа толмаған 2105 қыз жүктілікке шалдыққан. Ерте жүктілік бойынша көш бастап тұрған аймақтар – Түркістан, Маңғыстау және Алматы облыстары. Ал 18 жасқа дейін босанған жасөспірім қыздардың жалпы саны 1420-ны құраған.

«Ұзаққа созылатын психологиялық жарақат»

Жасөспірім кезеңіндегі жүктілік пен босану тек физиологиялық ғана емес, сонымен қатар моральдық-психологиялық тұрғыдан да ауыр сынақ болып табылады. Бұл туралы Шымкент қаласындағы «Көмек» дағдарыс орталығының әлеуметтік қызметкері Нұргүл Бердібаева мәлімдейді. Оның айтуынша, жасөспірімдер үшін жүктілік кезеңінде және босанғаннан кейінгі кезеңде психологиялық күйзелістерді жеңу айтарлықтай қиын.

Мамандардың пікірінше, қыз балалардың репродуктивті қабілеті орта есеппен 13 жас шамасында қалыптаса бастайды. Алайда бұл физиологиялық тұрғыдан жүктілікке және босануға дайын кезең болып саналмайды. Кейбір жағдайларда бұл мерзім одан да ертерек болуы мүмкін, және ерте жүктілік көбінесе жақын туыстарының немесе таныстарының тарапынан жасалған жыныстық зорлық-зомбылықтың нәтижесінде орын алады.

Әлеуметтік қызметкердің айтуынша, жасөспірім қыздар дағдарыс орталығына көбінесе босанар алдындағы кезеңде ғана келеді. Бұл кезеңде олардың психоэмоционалдық жағдайы айтарлықтай тұрақсыз болады: қорқыныш пен белгісіздікке толы көңіл-күй байқалады.

Нұргүл Бердібаеваның мәліметінше, дағдарыс орталығында жүкті жасөспірімдер

тұрақты медициналық және психологиялық бақылауда болады. Мұндай жағдайда олар міндетті түрде ата-аналарымен немесе заңды өкілдерімен бірге жүруі тиіс. Қолданыстағы бақылау механизмі жүкті жасөспірімді медициналық мекемеде есепке қоюды және толық медициналық тексеруден өткізуді қамтиды. Сонымен қатар, мұндай жағдайларда қылмыстық іс қозғалып, сотқа дейінгі тергеу амалдары жүргізіледі. Жасөспірімдермен кәсіби психологтар мен психиатрлар жұмыс істейді.

Жүктілік кезеңінде жасөспірім қыздар дәстүрлі білім беру процесінен уақытша шеттетілетіні белгілі. Алайда, олардың білім алуды жалғастыруы үшін орталыққа арнайы мұғалімдер шақырылады. Дағдарыс орталығының негізгі мақсаты – жасөспірімнің психологиялық жағдайын тұрақтандыруға көмектесу, сондай-ақ босанғаннан кейін оның әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету.

Әлеуметтік қызметкердің айтуынша, босанғаннан кейін жасөспірім қыздың өмірінде түбегейлі өзгерістер орын алады. Ерте жүктіліктің нәтижесінде пайда болған психологиялық жаракат ұзақ уақыт бойы сақталуы мүмкін, ал білім беру мекемесіне қайта оралу айтарлықтай қиындық тудырады. Өткен оқиғаларды еске салатын кез келген сөз немесе жағдай жас анада қайтадан депрессиялық күй туындатуы ықтимал. Сонымен қатар, кәмілетке толмаған ананың әлеуметтік және экономикалық тәуелділігі себебінен, туған баланы көбінесе оның ата-анасы немесе басқа жақын туыстары қамқорлығына алады. Кейбір жасөспірім аналар жаңа туған сәбиін балалар үйіне орналастыру туралы шешім қабылдауға мәжбүр болады.

Бұл мәселе жасөспірімдердің физикалық және психикалық денсаулығына ғана емес, сонымен бірге олардың болашақ өмір сапасына да теріс әсер ететінін көрсетеді. Осыған байланысты, мамандар ерте жүктіліктің алдын алу шараларын күшейту қажеттігін және жасөспірімдердің жыныстық тәрбиесіне ерекше назар аудару керектігін атап өтеді.

Психолог Перизат Қалдарованың пікірінше, жасөспірімдер арасындағы ерте жүктілік көп факторлардың, соның ішінде тәрбие, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас, сондай-ақ әлеуметтік жағдайдың ықпалымен қалыптасатын күрделі құбылыс болып табылады. Алайда, негізгі себептердің бірі ретінде жыныстық тәрбиенің жеткіліксіздігі атап өтіледі. Сонымен қатар, мамандар жыныстық зорлық-зомбылықты, әсіресе отбасылық зорлық-зомбылықты жеке талдауды қажет ететін маңызды мәселе ретінде қарастырады.

Психологтың айтуынша, ерте жүктілікке тап болған қыздардың басым бөлігі ата-анасы мен отбасы мүшелерінің тарапынан тиісті қолдау мен қамқорлық көрмеген. Мұндай жағдайлардың ішінде өз еркімен жыныстық қатынасқа түскен жасөспірімдер де, сондай-ақ әкесі, өгей әкесі немесе жақын туыстары тарапынан зорлық-зомбылық көрген қыздар да бар. Ең ауыр жағдайлардың бірі – инцест. Осындай зорлық-зомбылыққа ұшыраған қыздар көбінесе өздерін кінәлі сезініп, жүктілігін кеш анықтайды. Мұндай психологиялық қысым олардың стресстік күйін одан әрі ушықтырады.

Зорлық-зомбылыққа тап болған қыздардың көпшілігі өз проблемалары туралы ашық айтуға қорқады. Бұл әсіресе, отбасында жыныстық қатынас тақырыбын талқылау дәстүрі қалыптаспаған ортада орын алады. Нәтижесінде, жасөспірім қыздар өз мәселелерін жасыруға тырысады және тиісті қолдау ала алмайды. Кейбір жағдайларда ата-аналардың өздері балаларға қысым көрсетуі немесе тіпті бопсалауы мүмкін, бұл мәселенің күрделене түсуіне алып келеді.

Әлеуметтік-экономикалық жағдайы төмен отбасыларда ерте жүктіліктің жиі кездесетіні байқалады. Бұл жасөспірімдердің білім деңгейінің төмендігінен, олардың репродуктивті денсаулық туралы жеткілікті ақпарат алмауынан және қажетті медициналық көмектің қолжетімсіздігінен туындайды. Жүктіліктің өту барысы, көбінесе, ата-ананың реакциясына байланысты. Егер ата-аналар түсіністік танытса, жасөспірім үшін бұл процесс психологиялық тұрғыдан жеңілрек өтеді. Алайда, көп жағдайда ата-аналар мұндай жағдайды жағымсыз қабылдап, қыздарын айыптайды.

Ең күрделі жағдайлардың бірі – туыстық қатынас нәтижесінде орын алған жүктілік. Мұндай жағдайда ата-аналар көп жағдайда жүктілік туралы тым кеш біледі, бұл медициналық немесе құқықтық шаралардың уақытылы қабылдануына кедергі келтіреді. Сонымен қатар,

босанғаннан кейін де проблемалар шешілмейді. Кейбір жағдайларда зорлық-зомбылық жасаған адам заң алдында жауапқа тартылғанымен, оның құрбаны болған жасөспірім өмір бойы психологиялық жарақатпен өмір сүруге мәжбүр болады.

Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» заңына сәйкес, кәмелетке толмаған ата-аналар баламен бірге тұруға және оны тәрбиелеуге қатысуға құқылы. 16 жасқа толған кезде олар ата-ана құқықтарын өз бетінше жүзеге асыра алады. Осы уақытқа дейін қорғаншы және қамқоршы органдар балаға қамқоршы тағайындап, оның тәрбиесіне көмектеседі.

Қазақстанда 16 жасқа толмағандармен жыныстық қатынасқа түсу заңмен тыйым салынған және Қылмыстық кодекстің 122-бабы бойынша жауапкершілікке тартылады. Бас прокуратураның мәліметтері бойынша, 2024 жылдың алғашқы сегіз айында республикада осы бап бойынша 218 іс тіркелген, оның ішінде 213-і қыз балаларға қатысты болған. 2023 жылы мұндай жағдайлардың саны 292-ге жеткен.

Статистикалық мәліметтерге сәйкес, 2024 жылдың бірінші жартыжылдығында Қазақстанда 15-17 жас аралығындағы 1166 қыз босанған, ал 174-і жүктілігін жасанды жолмен тоқтатқан. Олардың ішінде бесеуі 14 жасқа толмаған. 2023 жылы 15-17 жас аралығындағы 2288 қыз жүктілік бойынша тіркеуге алынған, олардың 392-сі босанған.

2022 жылы 15-17 жас аралығындағы жасөспірімдер арасындағы жүктілік көрсеткіші 1000 адамға шаққанда 6,0 болған, бұл 2021 жылмен салыстырғанда 13%-ға жоғары көрсеткіш. Денсаулық сақтау министрлігі ерте жүктіліктің медициналық және әлеуметтік қауіптілігін атап көрсетіп, бұл мәселені шешу қажеттігін алға тартады.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша, әлемде жыл сайын 15-19 жас аралығындағы шамамен 16 миллион қыз жүкті болып, босанады, бұл барлық туудың 11%-ын құрайды. Мұндай жағдайлардың 95%-ы табысы төмен және орташа елдерде тіркелген. Жалпы алғанда, жасөспірімдер арасындағы жүктіліктің 30%-ы жасанды үзумен, 14%-ы өздігінен түсік тастаумен, ал 56%-ы босанумен аяқталады. Кәмелетке толмаған аналардың үштен екісі некесіз бала көтереді. Әлеуметтік жағдайына байланысты олардың 72%-ы білім алуды жалғастыруға тырысады.

Жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығы алдағы онжылдықтардағы демографиялық процестерге айтарлықтай әсер етеді. Қыздар мен жасөспірімдердің репродуктивті әлеуетін сақтау – ұлт денсаулығы мен елдің демографиялық тұрақтылығын қамтамасыз етудің маңызды факторларының бірі.

Мамандардың айтуынша, ерте жүктілік тек жасөспірім қыздың ғана емес, оның нәрестесінің де денсаулығына қауіп төндіреді. 20 жасқа толмаған аналардың өлі туу және нәресте өлімі көрсеткіші 20-29 жас аралығындағы аналарға қарағанда 50%-ға жоғары.

Контрацепция әдістерін пайдалану арқылы жоспарланбаған жүктіліктің алдын алу маңызды. Егер жүктілікті тоқтату қажеттілігі туындаса, бұл процесс медициналық мекемеде, дәрігердің бақылауымен және заманауи қауіпсіз технологияларды қолдану арқылы жүргізілуі тиіс. Өзіндік медициналық шаралар қолдану (заңсыз дәрілерді пайдалану, дәстүрлі емес әдістерді қолдану) ауыр асқынуларға, соның ішінде бедеулік пен өлімге әкелуі мүмкін.

Ерте жүктіліктің алдын алу мақсатында ата-аналар мен қоғам тарапынан жасөспірімдердің жыныстық тәрбиесіне ерекше назар аудару қажет. Бұл мәселені ашық талқылау, жасөспірімдерге репродуктивті денсаулық, отбасын жоспарлау және контрацепция әдістері туралы дұрыс ақпарат беру олардың болашақ өміріне оң әсерін тигізеді.

Жасөспірімдік жүктілік – қазіргі қоғамда өзекті мәселелердің бірі. Ол тек медициналық тұрғыдан ғана емес, әлеуметтік, психологиялық және құқықтық салдарларымен де күрделі құбылыс ретінде қарастырылады. Қазақстандағы ерте жүктілік жағдайларының статистикасы аталған мәселенің ауқымдылығы мен өзектілігін айқын көрсетеді. Бұл құбылыстың негізгі себептері ретінде жыныстық тәрбиенің жеткіліксіздігі, отбасындағы қарым-қатынас проблемалары, экономикалық жағдайдың төмендігі, жыныстық зорлық-зомбылық және құқықтық сауаттылықтың төмендігі қарастырылады.

Жасөспірімдер арасындағы жүктіліктің физиологиялық және психологиялық салдары

ауыр болуы мүмкін. Организм толық жетілмегендіктен, жас аналар жүктілік және босану кезеңінде түрлі медициналық асқынуларға ұшырайды. Сонымен қатар, ерте ана болу психологиялық күйзеліске алып келеді, бұл өз кезегінде жасөспірімнің әлеуметтік бейімделуіне және білім алуына кері әсерін тигізеді. Зерттеулер көрсеткендей, жас аналардың көпшілігі білімін жалғастыра алмай, қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға тап болады.

Құқықтық аспектілерді қарастыратын болсақ, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, 16 жасқа толмағандармен жыныстық қатынасқа түсу қылмыстық жауапкершілікке әкеледі. Сонымен қатар, «Неке және отбасы туралы» заңнамаға сәйкес, кәмелетке толмаған ата-аналардың бала тәрбиесіне қатысу құқықтары мен міндеттері белгіленген. Дегенмен, бұл заңнамалық нормалар жасөспірімдердің жыныстық қауіпсіздігі мен құқықтарын толыққанды қорғау үшін жеткілікті деңгейде тиімді емес екенін көрсететін мысалдар көп.

Ерте жүктіліктің алдын алу мақсатында бірнеше шаралар кешенін жүзеге асыру қажет. Біріншіден, мектеп бағдарламасына жыныстық және репродуктивті денсаулық туралы пәндерді енгізу арқылы жасөспірімдердің ақпараттандырылу деңгейін арттыру маңызды. Екіншіден, ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға бағытталған бағдарламалар әзірленуі тиіс. Үшіншіден, жыныстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша құқық қорғау органдарының қызметі күшейтілуі қажет. Сонымен қатар, медициналық мекемелерде жасөспірімдер үшін анонимді кеңес беру қызметтерін дамыту өзекті мәселе болып табылады.

Қорыта айтқанда, ерте жүктілік мәселесін шешу үшін кешенді әрі жүйелі шаралар қажет. Бұл – тек жеке адамның немесе отбасылық институттың ғана емес, тұтас қоғамның жауапкершілігі. Білім беру, құқықтық реттеу, медициналық қызметтер мен әлеуметтік қолдау тетіктерінің тиімділігін арттыру арқылы ғана аталған мәселеге оң әсер етуге болады. Осыған байланысты, мемлекеттік органдар, білім беру мекемелері, денсаулық сақтау ұйымдары және қоғам белсенділері бірлесе отырып, жасөспірімдердің қауіпсіздігі мен болашағын қамтамасыз ету үшін белсенді әрекет етуі тиіс.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ). Жасөспірімдер арасындағы жүктілік және ана өлімі туралы мәліметтер. <https://www.who.int>
2. [Zakon.kz](https://www.zakon.kz). 2024 жылғы 27 қыркүйекте Қазақстандағы жыныстық тәрбиенің жетіспеушілігі және ерте жүктілік мәселелері туралы мақала. <https://www.zakon.kz/obshestvo/6450145-rannaya-beremennost-sredi-podrostkov-kakie-regiony-lidiruyut-po-etomu-pokazatelyu.html>
3. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі. Кәмелетке толмағандар арасындағы жүктілік пен жасанды түсік бойынша ресми статистика. <https://www.mz.gov.kz>
4. Astana TV. Қазақстандағы ерте жүктілік және репродуктивті денсаулық мәселелері туралы репортаждар. <https://astanatv.kz/ru/news/91193/>
5. «Неке және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының заңы. Некеге тұру, отбасы және кәмелетке толмағандардың құқықтары туралы нормативтік-құқықтық акт. Ресми порталдағы толық мәтін: <http://adilet.zan.kz>
6. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, 2024. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K040000004>
7. «Неке және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 2024. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000148>
8. Қазақстан Республикасының Бас Прокуратурасы. «Кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстар статистикасы», 2024. <https://www.gp.gov.kz>